

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙБІЛЬШ ВІДВІДУВАНИХ ЗАМКІВ ЗАКАРПАТТЯ

Найбільш відвідуваними екскурсантами є Мукачівський, Невицький, Ужгородський і Чинадіївський замок. Проаналізуємо перераховані об'єкти в наступному порядку: час створення, місце розташування, стратегічне значення розташування, призначення, ландшафтний опис, характеристика та індивідуальні особливості фортифікаційної системи в основний період її експлуатації, фіксація етапів будівництва і перебудов, стилі будівництва, причини припинення функціонування, сучасне використання.

Час створення. Найстарішим є Ужгородський замок (кінець X - початок XI ст.), трохи молодшим є Невицький замок (друга половина XIII ст.), Чинадіївський і Мукачівський майже однакові за віком (початок будівництва в XIV ст.), хоча основних перебудов всі досліджувані замки зазнали в XVI – XVII ст.

Місце розташування. Всі закарпатські замки, окрім Середнянського та Чинадіївського, збудовані на височинах (стрімка скеля, одинокий пагорб серед рівнини). Вдале природно-ландшафтне розташування, поряд із іншими позитивними тактико-стратегічними можливостями створювало умови для ефективного контролю над підлеглою територією. Невицький замок контролював прохід Ужанською долиною, якою йшов торговельний шлях Угорщини через Ужоцький перевал в Галицько-Волинську державу, Польщу, Литву. Мукачівська фортеця збудована для охорони і контролю торговельних і військових шляхів, що схрещувалися тут. Один із цих шляхів проходив через Верецький перевал і в давнину називався Великими руськими воротами. Біля м. Мукачева він виходив у Середньо-дунайську низовину, з'єднуючи її зі Східною

Європою. Проте головним призначенням форпосту був контроль над соляними караванами по Тисі. Замкова гора, на якій розміщена Ужгородська твердиня, знаходиться посеред місцевості, де передгірні пагорби Анталовецької поляни підступають до Унгської рівнини, що давало йому можливість контролювати шляхи через Ужоцький перевал. Чинадіївський замок, як і Мукачівський, контролював територію перед Верецьким перевалом.

Стиль будівництва. Всі ці замки неодноразово перебудовувалися, а тому у кожного з них залишилися архітектурні фрагменти із різних стилів. Так, Ужгородський замок у внутрішньому палаці, відкриває перед нами різоліт відкритих дверей у романському стилі, до речі це єдиний чистий приклад романського стилю на Закарпатті. Замок в Ужгороді кілька разів перебудовувався і остаточний свій вигляд здобув у XVII ст. під архітектурним керівництвом французького інженера Лемера. Більш яскраво виражена готика у замковій архітектурі. Це готичні вежі Невицького, готичні палаци Мукачівського та Ужгородського замків. Трішки незначною хвилиною захопив фортифікаційні споруди і ренесанс, це можна спостерігати на прикладі внутрішнього оформлення замків Ужгорода і Мукачева з стрілчастими арками. Невицький замок побудований в класичному італійському стилі [1].

Найчастіше архітектори й будівельники епохи готики, керуючись принципами фортифікації, вели будівництво замку відповідно до рельєфу скелі чи пагорба, на якому замок будувався. План замку набував неправильних форм. Такі барвисті контури плану надавали замку творчу натуральність. Замкові стіни і вежі здавалися продовженням скелі, начебто сама природа породила архітектурні форми замку. Так як природа недолюблює повторень, так і архітектура замків, тісно зв'язана з нею, стає індивідуальною. План Невицького замку має вигляд витягнутої краплі, Ужгородського - неправильного чотирикутника, Мукачівського - витягнутого, дещо завуженого, прямокутника.

Основні елементи. Замок як архітектурна споруда має свої основні елементи: головна вежа - «донжон», в'їзна брама, круті овальні вежі - «рондела», охоронна бокова вежа - «барбакан», замкова каплиця, кілька систем

мурів, замковий палац, допоміжні прибудови (кухня, кузня, стайня, рицарський зал), таємні ходи, замковий двір. Вежі у замках Закарпаття використовуються різного типу: квадратні, трикутні, шестикутні, круглі, барбакан, донжон [3].

Значно посилює обороноздатність замків округла вежа з руба. На проекції згори вежа має форму трикутника, кут, вершина якого дорівнює 75-90 градусів. Катети даного трикутника - дві прямі боку - створюють гостре ребро, що мала би мінімізувати ефективність прямого влучення ворожих снарядів на стіни. Такі вежі спостерігаємо в Чинадіївському, Мукачівському, Невицькому замках. Для Ужгородського та Мукачівського замків характерні ромбовидні бастіони, висунуті за лінію квадрата стін, що давало можливість контролювати підхід до стін замку і збільшувало простір обстрілу з гармат. Роги бастіонів викладені квадратними плитами з каменю.

Барбакан - елемент пізньосередньовічних фортифікацій, призначений для захисту підступів до міських брам. Складався з укріплень баштового чи бастіонного типу навколо зовнішньої брами, з'єднаних з внутрішньою міською брамою критим проходом. Для захисту проїзду до міста осі прорізів внутрішньої і зовнішньої брам не збігалися. Перед зовнішньою брамою був звідний міст понад ровом, що охоплював барбакан.

У Невицькому замку найбільш вразливу сторону захищала шестикутна башта - барбакан, яка сполучалася сполучався із головною внутрішньою частиною замку двома паралельними фортечними мурами, що утворювали своєрідний оборонний двоповерховий «коридор»- галерею завдовжки 35 м. Зараз по їх залишках із задоволенням ходять туристи і здійснюють фото сесії. Така ж башта - барбакан є і в Мукачівському замку довжиною 34 м. для охорони замкових воріт [2].

Донжон - головна житлова і найкраще укріплена башта феодального замку в середньовічній Європі, яка виступала в якості рятівного пункту оборони. Якщо ворог захоплював замок, то донжон залишалась останнім «володінням», звідсіля й назва. Донжон вважавсь символом неприступності замку. Являв собою масивну циліндричну або призматичну споруду з товстими

міцними стінами, прорізними бійницями й амбразурами. Донжон знаходився всередині фортечних мурів і часто розміщувався на підвищеному і важкодоступному місці, відкритому з усіх боків. Крім господарських приміщень, житлових кімнат і рицарського залу тут містилися зброярня, головний колодязь, харчові склади, а у підземеллі - тюрма. Крім того, хоча зазвичай замки були територією, обнесеною стінами з баштами і донжоном усередині, багато з них по суті складалось лише з самих «центральных» башт (без фортечних мурів) - прикладом може послужити Середнянський замок, напівзруйнований донжон якого зберігся до наших днів.

Для захисту замків були споруджені системи валів і ровів. Ужгородський замок з трьох боків оточений сухим ровом, вирубаним у скелях на глибину 8 - 10 м., Мукачівський замок – сухим ровом глибиною 10-12 м, Невицький замок захищали три ряди сухих ровів, один з яких теж видовбаний у монолітній скалі. І тільки Чинадіївський замок захищали земляні рови та вали. Вхід замкової споруди захищав і підйомний міст, що перекидався через рів [3].

Замковий палац двоповерховий палац із центральною чотириповерховою баштою – донжоном у Невицькому, двоповерховий, п'ятикутний у плані, зі стрільницями та двома кутовими круглими триярусними баштами палац у Чинадіївському замку, палац – цитадель Ужгородського замку. Всі замки мали потайні ходи (у Чинадіївському замку яскраво демонструють екскурсантам один із внутрішніх потайних ходів, пропонуючи пройти ним до другого залу), а також підземні ходи, які виходили далеко за межі замків.

Список використаних джерел

1. Закарпаття - сплануй і подорожуй. Туристичний путівник. – Ужгород: «Ліра», 2003.–120 с.
2. Замки Закарпаття [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.transcarpathiatour.com.ua/atrac_zamok
3. Сова П. Архітектурні пам'ятки Закарпаття. – Ужгород, 1958. – 104 с.